

## ZARÁNDOKVONATON

### Adatok a Mariazellbe, Lourdes-ba és Rómába vezetett vonatos zarándoklatokról a 19–20. század fordulóján

A zarándoklatok mindig magukon viselték a korra jellemző sajátosságokat. A kánonjogi, jogi és társadalomtörténeti körülmények mellett az adott kor technikai lehetőségei és közlekedési szokásai is befolyásolták nemcsak az áhítatformákat, de a zarándokok külső megjelenését, a zarándokút szerkezetét, lefolyását, a búcsúvezetők feladatkörét és kötelességeit, a zarándokok viselkedését egyaránt.

A középkorban főleg az egyéni és kiscsoportos gyalogos zarándoklatok voltak jellemzőek. Elhelyezésükre kolostorok és zarándokházak szolgáltak. A középkor a nagy, nemzetközi vonzerejű és kihatású kegyhelyek világa volt, s a hozzájuk vezető nagy zarándokutakkal, amelyek azután főként a Szent Jakab és a Rómába vezető ún. Francia út (via Francigena) formájában állandósultak. A rendes és rendkívüli szentévek Rómában egész Európát vonzották. Népszerű volt még a Szentföld és Aachen is. Ezekben a zarándokutakon egyének, legfeljebb kis csoportok közlekedtek – kivéve a szentéveket, amikor tömegek öntötték el az utakat és a Herbergéket.

S bár a barokkban a távolsági zarándoklatok visszaszorultak, megjelentek a plébániai szervezésű tömegeket megmozgató, gyalogos búcsújárások. Ez volt a jellemző egészen a 20. század elejéig. Ennek a típusú zarándoklatnak kialakult az infrastruktúrája: útvonalak, szállások, menet közbeni szent helyek formájában.

A 19–20. század technikai fejlődése, előbb a vasút, majd a közúti hálózat kiépülése után az autóbusz, azaz az olcsó tömegközlekedés megjelenése azonban a zarándoklatokban is új távlatokat nyitott. Új és sajátos formákat alakított ki: a különvonatokon, majd később, a 20. század második felében, a külön buszokon szervezett búcsújárásokat. A zarándoklatok egyre inkább a tömegturizmus jellemzőit öltötték magukra. Az országhatárok közé visszahúzódnó zarándokok ismét átlépték az országhatárokat.

A vonat megjelenése egyik napról a másikra hatalmas méretekben kiterjesztette tehát a zarándoklatok földrajzi határait, a résztvevők társadalmi körét és viszonylagos olcsósága miatt megemelte a bekapcsolódók számát. A résztvevők között minden társadalmi réteg és korosztály megjelenhetett, elsősorban a főnlőttek, kiformalódott a tömeges zarándoklat, szervezői pedig a korábbi búcsúvezetők mellett papok, majd egyre inkább a kialakuló utazási irodák lettek. Utazási irodák itthonról és külföldről egyaránt. A papok pedig csak a lelki vezetői szerepet töltötték be. Változás következett be a zarándoklat jellegében is: a vallási

---

\* A szerző az MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport vezetője.

élményszerzés, vezeklés, a gyógyulás, imameghallgatás iránti vágy mellé a világlátás (=kirándulás) és a városnézés is odakerült mint az útra kelést befolyásoló tényező és igény.

Mindez hatással volt magára az utazásra, hiszen átalakult a zarándokút időszervezete, az út során egymástól a vagonokba szétszakított résztvevők közötti érintkezés lehetősége és jellege. A különböző osztályú vagonokban akár napokig összezárva voltak az útitársak, akik ott étkeztek, aludtak és – zarándokúton vagyunk – imádkoztak és énekeltek. A vonatkocsik kialakításában ez még nem jelentett változást. Ez új, rövid időre szóló élményközösségeket hozott létre. Az utasbeosztásokat maguk a szervezők végezték, a résztvevők pedig elfogadták, alkalmazkodtak hozzá. Az útközbeni esetleges megállások és kiszállások, éjszakázások, étkezések egy-egy helyen az adott településen hatással voltak a szállodák és a vasúti, de a városi éttermek forgalmára, életére is.

Mindezeket jól mutatják a zarándoklatokról az 1930-as évekig szép számmal kiadott, máig földolgozatlan úti beszámolók. Közülük most csupán egy-egy 19. század végi máriacelli, lourdes-i és római útibeszámoló alapján mutatjuk be, hogy a tömeges vonatos zarándoklat hogyan változtatta meg a zarándokutakat, az érintett helyeket és tereket.

### *A vasút hatása*

A vasút megjelenése itthon és szerte Európában egyszerűsítette és demokratizálta a távolsági zarándoklatokat. Most már idősek, gyerekek és betegek is útra kelhettek. A vasút által szervezett, csoportos utazás – az elsőt 1841-ben Angliában rendezték – lényegében ennek teremtette meg alapját, mintáját.<sup>1</sup>

Forrásfeltárás hiányában most még pontosan nem tudjuk, hogy az első zarándokvonatok mikor és hová mentek. De biztos, hogy sorra szerveződtek Magyarországról is a különvonatok, főleg a szentévekben, Rómába<sup>2</sup>, illetőleg a 19. század második felének legnépszerűbb kegyhelyére, Lourdes-ba, valamint a „magyar nemzeti kegyhelyre”: Mariazellbe. Elsősorban ezek voltak a 19-20. századforduló Magyarországnak kedvelt úti céljai, ahová most már nemcsak papjaink, főpapjaink és szerzeteseink, hanem az egyszerű emberek is eljutottak, hiszen megfizethetők voltak. Ezeket a szervezett utakat *nemzeti zarándokútnak*, *magyar zarándoklatoknak* nevezték. A nemzeti emlékezet szerint az elsőt Esterházy Miklós nádor szervezte 1691-ben, a másodikat Scitovszky János 1857-ben, mindkettőt Mariazellbe.<sup>3</sup>

---

1 [http://timelord.blog.hu/2012/12/01/az\\_első\\_magyar\\_tarsasutazas#more4940091](http://timelord.blog.hu/2012/12/01/az_első_magyar_tarsasutazas#more4940091)

2 PAULOVITS 1926.; BŐLE 1925. – Bár ezek az írárok 20. századiak, visszatekintenek a korábbi évtizedekre is.

3 EMLÉKKÖNYV 1883. 111–112.

*Mariazelli, római és lourdes-i vonatos zarándoklatok*

Mariazell évszázadok óta népszerű célállomása a magyar zarándokoknak. A 19. század végéről már vonatos zarándokútra is találunk utalásokat. Orosz István, a híres jászladányi szentember például 1871-ben Kisasszony napjára elment „Nagy-Mária-Czellbe”, Jászladányból egyedül. A gyülekező a pesti belvárosi plébániatemplomban volt.

*[...] keresztlobogók mellett indultunk kifelé szép énekszóval Budapesten végig, a nyugati pályaudvarhoz, ott mindnyájan felültünk a gőzösre. Különvonat vitt bennünket, mert 800-an mentünk, magyar, német és tótok. [...] A gőzsben az egész úton, míg Bécsbe nem értünk, mindég imádkoztunk, énekeltünk és rózsafüzéretet végeztünk.<sup>4</sup>*

Délután értek Bécsbe, de este nyolckor már indultak is tovább Sankt Pöltenbe. Itt megszálltak, s másnap innen gyalog mentek Mariacellbe. A visszaútjuk hasonló volt.<sup>5</sup> Bálint Sándor, a mariazelli epizódhoz kapcsolt jegyzetében azt írja, hogy a „vasúti közlekedés hazánk távolabbi vidékeit is bekapcsolta a celli kultuszba”.<sup>6</sup> Orosz István visszaemlékezésében nem részletezi celli zarándokútjának körülményeit.

Mariazell mellett a 19. század második felében nagy ismertségre és népszerűsége tett szert a franciaországi Lourdes. A Mária-jelenés helyszíne megerősítette a szeplőtelen fogantatás dogmájának 1854. évi kihirdetését. Új katolikus tanítás, új kegyhely. S megindultak a Lourdes-be vezetett zarándoklatok.

Nem tudjuk azt sem pontosan, hogy mikor volt az első, Magyarországról Lourdes-be vezetett zarándokút. Az azonban már biztos, hogy az 1881. év augusztusában Lourdes-ba induló magyar nemzeti zarándoklat szervezésére az év elején egy bizottság alakult. Céljuk az volt, hogy a magyar nemzet képviselőiben egy magyar nemzeti zászló vigyenek a Lourdes-i bazilikába.<sup>7</sup> „Fölszólításokat” (=hirdetéseket) tettek közzé lapokban a jelentkezésre. A bizottság egyik tagját megbízták, hogy a várható tömeges részvétel miatt bécsi vasúti igazgatóságnál „árleszállítást eszközöljön ki”.<sup>8</sup> Ez végül gróf Szapárynének sikerült gróf Apponyi György közvetítésével. Így végül az I. osztályon 165, a II. osztályon 138, a III. osztályon még kevesebb forintba került az oda-vissza út. A szervezők e kedvezménynek tulajdonították, hogy a „részvét oly fényesen” sikerült. Sokan jelentkeztek – a 76 fő a szervezők szerint már sok volt.<sup>9</sup> A zarándokcsoportot két

4 BÁLINT 1942. 152–153.

5 BÁLINT 1942. 152–156.

6 BÁLINT 1942. 208. oldal 43. jegyzet

7 Emlékkönyv a lourdesi magyar zarándoklatról 1881-ben. Szerkeszté a zarándoklat igazgatója megbízásából két pécsmegyei zarándokpap. Nagy-Kanizsán, nyomtatott Wajdits Józsefnél, 1883.; Pürt Iván: Lourdes. Visszaemlékezés az 1895-iki lourdesi magyar zarándoklatra. Tizenkét képpel. Budapest, [1897.]

8 EMLÉKKÖNYV 1883. 129–130.

9 EMLÉKKÖNYV 1883. 130–131.

püspök (Kovács Zsigmond veszprémi püspök, s Nogáll János pergamói püspök, nagyváradai olvasó-kanonok) vezette.

A zarándokok megkülönböztetésül – Mária jellegzetes színével – kék kokárdát viseltek. Vagononként ún. „aligazgató” szervezte a közösséget, étkezésükről, elszállásolásukról gondoskodott, és vezette az éneket és az imádságot.

Menetrend szerinti vonatokkal utaztak, legtöbb helyen viszonylag azonnali átszállással Bécs – Marburg (=Maribor) – Bozen (=Bolzano) – Trient – Verona (itt megszálltak, városnézést tartottak) – Milano (szállás, vasárnapi nagymise) – Genua (szállás, hajnali továbbindulás) – Marseilles – Toulouse – francia déli vasút – Lourdes.<sup>10</sup> A szálláshelyek (Verona, Milano, Genova) egyúttal a városnézés helyszínei is lettek, aminek alapossága kinek-kinek az előzetes felkészültségétől függött. A vasút a leírások szerint nem volt felkészülve még a viszonylag rendszeresen megjelenő vallási tömegturizmus kezelésére. Ezért a papok útközben elmondott miséi, valamint a zászló-felajánlási zarándoklat vallási része sokkal szervezettebbnek tűnhet. Csupán Toulouse-ból említik, hogy a szálloda tulajdonosa a város látnivalóiról egy listát adott át a búcsúsoknak.

Az útiköltséget és a szállást ki-ki a helyszínen saját maga fizette meg. A veronai szállástapasztalatok nem voltak túl jók. Sokakat tömegszálláson szállásoltak el, 34 főt is egy szobába, s az árakkal is gondok voltak. Az ún. albergók/alberghik Veronában nem váltak be.<sup>11</sup> A zarándokok egy része várost nézett, más része (a papság) szentmisét mutatott be. Az úti beszámoló szerint a magyar zarándokcsoport irányában megnyilvánuló ellenszenv a nem sokkal korábban elmúlt osztrák megszállásnak szólt. Az elszállások tapasztalatai azt mutatták, hogy maguk a városok, s a vendéglősök sem voltak még felkészülve a tömeges turizmusra. A visszaemlékezésekben minősítik a szálláshelyeket, a fiákereseket, éttermeket, részletesen leírva az egyházi látnivalókat is.

A magyar zarándokok Lourdes-ban azonban már kiépült „zarándokvárost” találtak, szállodákat, kegyszerárusokat, kiépített kegyhelyet, s betegek gyógyítására alkalmas fürdőket. Ebbe a környezetbe hozták el 1881-ben a magyar nemzeti lobogót, hogy a Mária jelenése révén emlékeztessen a Mária-tisztelet magyar nemzeti vonatkozásaira, a Patrona Hungariae kultuszára. A kegyhelyen szentmisét mutattak be a magyar királyi családért.

Lélektani szempontból is tanulságos, hogy a lourdes-i zarándoklattal egyidőben, a délvidéki Óbecséről és Szenttamásról gyalogos zarándoklatot vezettek a Pétervárad melletti „locus graciosus”<sup>12</sup> Tekiára, s ebben a csoportban minden társadalmi réteg képviselve volt. Útjuk végén táviratot küldtek Lourdes-ba, összekötve az ottani és az itthoni zarándokokat.

A harmadik népszerű hely az adott korban Róma, a katolikus világ fővárosa, az apostolfejedelmek sírjainak őrzőhelye volt. Rövid írásomban ezt a kunszentmártoni ifj. Dósa József káplán 1893. február második felében Itáliába vezetett

<sup>10</sup> EMLÉKKÖNYV 1883. 131–208.

<sup>11</sup> Albergi – a német Herberg szóból származik, jelezvén, hogy ez a típusú zarándokszállás német területen alakult ki először, s onnan terjedt el olasz területre is.

<sup>12</sup> Kegyelemhely

zarándokútja kapcsán kiadott könyv alapján mutatom be. Ez is országosan szervezett út volt. A résztvevők XIII. Leo pápa püspökké szentelésének 50. jubileuma alkalmából zarándokoltak különvonton Rómába, ezért a 165 fős csapatból 42 lelkes volt. Útitervükben öt nap római, három nap nápolyi tartózkodás szerepelt.

A vonatút a Keleti pályaudvaron kezdődött. „Utunk a M.Á.V. vonalán Sárbo-gárd, Dombóvár, Károlyváros, Zákány és Zágrábon keresztül Fiume felé vitt” - írta Dósa József.<sup>13</sup> Nyolc üléses kupában kaptak helyet, papok, világiak vegyesen. De volt négyüléses kupé is. A vonatútról inkább a kényelmetlen éjszakázást, a meleg gőzfűtést, a vidám közös étkezéseket, a szivar és pipa mellett a folyosón folytatott diskurálásokat említi meg. Az indulás napjának vacsoráját a kalauz szolgálta föl minden résztvevőnek: hideg sültet, sajtot, tojást és egy ki üveg bort.

A szűk helyen alvás kényelmetlen volt, ezért volt olyan útitársuk, aki a csomagtartóban aludt. Dósa leírta azokat a szépséges tájakat is, amiken keresztül-haladtak. Az alföldi ember számára szokatlan sziklás hegyek látványa, a rajtuk kanyargó vasúti pálya nagyon megragadta Dósa József figyelmét, csakúgy, mint a korábban nem látott tenger. Fiumében elhagyták „a MAV folyosós, csinos, kényelmes kocsjait” és áthurcolkodtak a „déli vasúttársaság özönvíz előtti, oldalt nyíló kopott bárkáiba”.<sup>14</sup> Az átszállás rövid ideje épp csak reggelizésre hagyott időt, városnézésre nem. Az utasok ragaszkodtak a lassúbb utazásnál megszokott kényelemhez, étkezési szokásokhoz. A napokig tartó utazást csakis menet közbeni kiszállással, szállodai pihenéssel együtt tartották elfogadhatónak. A városok, hegyek, templomok, várromok látványa csak ezután keltette fel még Dósa József figyelmét.

Az első olasz állomás Udine volt, ahol a vámvizsgálat zajlott, amelynek ideje alatt az állomás éttermében olasz nemzeti eledelt, makkarónit ettek. Az ebédet „olasz specialitással, narancscsal és datolyával zártuk be; leöntve mindezeket elég kellemes italú vörös borral”.<sup>15</sup> Első találkozás egy másik kultúrával. Chiusi nagy átszálló állomásán érte őket a reggel, itt megreggeliztek: teát, kávét, „saját tarisznyájából sonkát, kolbászt s más efféle magyaros enni valót. Többen törkölypálinkát is csempészték át a határon.”<sup>16</sup>

Az útikönyv részletesen bemutatja a Rómában és Nápolyban töltött napok eseményeit, és helyszíneit, a templomlátogatásokat. A zarándokok egy részének otthont adó Hotel Minerva a Pantheonnal szemben állt, „néhány száz vendégszobával”, öt-hat étteremmel. A társalgóban, s „a csinos portán villanyvilágítás szolgáltat nappali fényességet. Az emeletekbe följutást a fölhúzó gép (lift) könnyíti meg.”<sup>17</sup> Ilyeneket idehaza még kevés helyen lehetett látni. A szállodák környékén a turistákra váró árusokat említi, a templomok lépcsőin ülő sok-sok koldust. Csodálkozva említi, hogy a „nagyobb templomokban sehol sincsenek padok.”<sup>18</sup> Róma ókori és keresztény emlékeit, a templomokat részletesen leírja. Különösen

13 DÓSA 1893. 14.

14 DÓSA 1893. 20.

15 DÓSA 1893. 22.

16 DÓSA 1893. 23.

17 DÓSA 1893. 27.

18 DÓSA 1893. 31.

a Colosseum látványa ragadta meg, s írt róla oldalakon keresztül. Ennél részletesebben csak a Szent Péter bazilikát mutatta be berendezéseivel együtt. A római napok alatt minden fontosabb templomot, látnivalót végigjártak. S még a pápai kihallgatásra is sor került, hiszen a pápa köszöntésére jöttek.

A leírásokból kiderül, hogy Róma jól fölkészült a soktízezes zarándoksereg fogadására csakúgy, mint Nápoly, Pompeji és – kevésbé – Capri szigete.

Dósa József az olasz konyhával, a zsír nélküli, olajjal, vajjal készült, kevés fűszerrel felszolgált, sokszor csak olajjal leöntött főtt zöldséget, a gyakori zöldborsót, az állandó makkarónit, valamint a risottót elutasítóan emlegeti. Az ebédet lezáró fagyalt és gyümölcsök azonban tetszettek neki.

Ugyanígy pontos megfigyeléseket tett közzé a római nép mentalitásáról, a sajátos szűk római utcákról, az utcán száradó ruhaneműkről, az utcán folyó életéről, a magyar fülnek nagyon hangos olasz társalkodásról. Tanulságos megállapítása, hogy az út során talált sok osztrák származású vendéglős mind magyarnak vallotta magát, mert az olaszok a magyarokat szeretik, az osztrákokat nem. Capri szigetéről említi Dósa József, hogy a „königräczi születésű fogadós (ez is magyarnak vallotta magát) készítette részünkre e fölötté kellemes meglepetést (csirkepaprikást)”.<sup>19</sup>

Orosz István 1894-ben római zarándokúton is volt feleségével együtt. Ott töltötték a nagyhetet. Huszonketten voltak egy csoportban. „Jászladányban szálltam fel nőmmel a vonatra Budapestig, ott csatlakoztunk a csapattal. Mentünk Fiuméba...” – írja.<sup>20</sup> Innen Lorettón keresztül „vonaton mentünk Anconába, indultunk Róma felé. Reggel 7 órára Rómába értünk.”<sup>21</sup> Haza útjuk során már a hajót is igénybe vették: „Anconánál szerencsésen átjöttünk a tengeren [...]. Este hajóra ültünk, reggel 7 órakor már Fiumében voltunk. Jöttünk onnat Budapestre [...] Megjegyzendő, hogy csak Rómában voltam gőzösön, más szent helyeken mindég gyalog, födetlen fővel, mezítláb jártam.”<sup>22</sup>

A tömeges távolsági vasúti zarándoklatok magyarországi kezdeteire három különböző példát említettünk tehát: Mariazellt, Lourdes-t és Rómát.

1. Mariazell, amely a középkor századai óta fogadja a magyarországi zarándokokat is, a vasúthálózat még nem volt teljesen felkészült.<sup>23</sup> Ezért a Sankt Pöltenig tartó vonatkozás után onnan gyalog kellett folytatni a zarándokutat a monarchia legfontosabb kegyhelyéig. Azaz a vasúti infrastruktúra 1907 előtt hiányzott.
2. Róma, de tágabban Itália évszázadok óta berendezkedett a tömeges zarándoklatokra, kialakította annak infrastruktúráját (szállodák, éttermek, közlekedés, suveniripar), ami át is süt a beszámolóok soraiból.
3. Lourdes még új, az oda vezető utak és állomásaik sem voltak még teljesen felkészülve a tömeges zarándoklatokra. Lourdes-ban a zarándokvonatokkal jelent meg a tömegturizmus, s ez hozta magával az adott hely szállodáinak,

<sup>19</sup> Dósa 1893. 167.

<sup>20</sup> BÁLINT 1942. 85.

<sup>21</sup> BÁLINT 1942. 86.

<sup>22</sup> BÁLINT 1942. 85.

<sup>23</sup> A vasút csak 1895-1907 között épült ki teljesen Sankt Pölten és Mariazell között.

múzeumainak, stb. felfutását. Első magyarországi látogatói papok és értelmiségiek voltak. Szélesebb tömegek csak később csatlakoztak. Még néhány évtized, s mindkét helyen megjelentek a suvenírek mellett a városképeket tartalmazó leporellók, a településről és egyes templomairól készített képeslapok, a szent hellyel kapcsolatos egyéb más tárgyi emlékeztetők. Az 1920-as évek római nemzeti zarándoklataiban már mindezek felbukkannak. Nem véletlen, hogy az útba eső olasz városok élen járnak ebben.

Ez „vallási turista út”, a turizmus egy formája. Benne a vallási tartalmak olykor csak történeti és művészettörténeti értékek hordozóiként jelentek meg. Fontos a természet-közelség, a teljesítményre törekvés, a világlátás, az aktív pihenés és a kikapcsolódás hangsúlyozása, a műveltség elmélyítése, s a lokális magyar történelem megismerése és a magyar nemzeti identitás formálása. Nem az úti célok elérése, hanem az úton levés a fontos. Ennyiben különböznek a klasszikus katolikus zarándokutaktól, amelyek célorientáltak, s az úton levés a felkészülést szolgálja a Szenttel való találkozásra a kegyhelyen.

E rövid áttekintés ezt az átmeneti kort mutatja be, amikor a vasút is mindinkább szerepet vállalt a zarándoklatok szervezésében. E fel nem tárt források, az útibeszámolók azt erősítik, hogy érdemes és szükséges a 19-20. századi vasúti zarándoklatok történetének kutatása, jellegének feltárása.

## IRODALOM

BÁLINT Sándor (kiadta)

1942 *Egy magyar szeptember. Orosz István önéletrajza*. Budapest: Budapesti Egyetem Magyararságtudományi Intézete és a Franklin Társulat.

BŐLE Kornél

1925 *Szentévi nefelejcs. Úti emlékek az 1925-iki szentévi első magyar nemzeti zarándoklatról*. Budapest, A „Credo” kiadása.

IFJ. DÓSA József

1893 *Szép napok. Római és nápolyi élmények. Visszaemlékezés az 1893. febr. 16. Budapestről indult római zarándoklatra*. Kisvárdá.

Emlékkönyv

1883 *Emlékkönyv a lourdesi magyar zarándoklatról 1881-ben. Szerkeszté a zarándoklat igazgatója megbízásából két Pécsmegyei zarándokpap*. Nagy-Kanizsa.

PAULOVITS Sándor

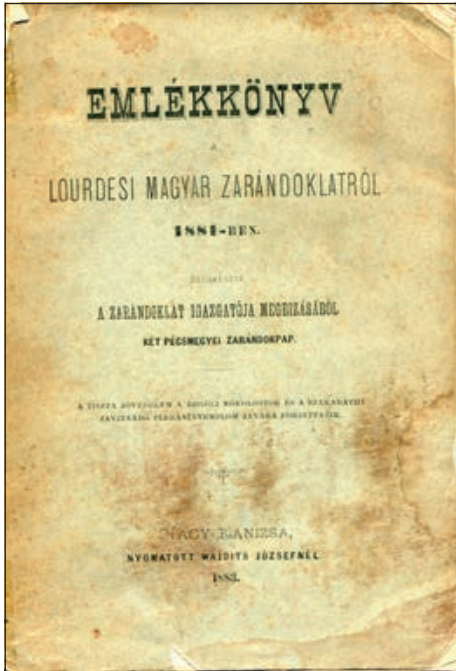
1926 *Szentévi magyar zarándoklatok. Visszaemlékezések a jubileumi év eseményeire. Olasz, francia és spanyol földön – Róma – Lourdes – Limpas – Szentföld*. Budapest: Római Zarándokok Emlékbizottsága.

Gábor BARNA

## On Pilgrim Train. Pilgrimages on Train to Mariazell, Lourdes and Rome at the Turn of the 19<sup>th</sup>-20<sup>th</sup> Century

The building of railways in the second half of the 19<sup>th</sup> century and at the turn of the 19<sup>th</sup>-20<sup>th</sup> century allowed the participation for the ordinary people in far distance pilgrimages. For the Hungarians the most popular destinations of far distance pilgrimages were Mariazell (Austria), Rome (Italy) and Lourdes (France). The travels were organized initially by priests, parish offices, dioceses, but soon by (international) travel agencies. The remembrance of these pilgrimages were eternalized by books, which are analysed in this article. The publications report in detail on the route, the circumstances on the train, the way stations under way and the stay in the places of pilgrimages. Until now these written sources were neglected in investigation of pilgrimages.






1. Az 1881. évi lourdes-i nemzeti zarándoklat útikönyve




2. Ifj. Dósa József plébános római útja, 1893.





**I. gyarmati körutakén jegyzé**  
**KÖZVETLEN MENETLEGYEK ÁRAI**  
 a hajó átkelés díjával együtt:

*Budapestről:*

	I. oszt.	II. oszt.
Románia vagy visszat. 76 for 60 c. 55 for 42 c.		
Xégojha » » 104 » 45 » 75 » 55 »		
Ferencváros » » 25 » 80 » 55 » 45 »		
Grenobla » » 92 » 50 » 47 » 55 »		
Milanoba » » 71 » 55 » 52 » 55 »		
Turinba » » 92 » 55 » 47 » 10 »		
Konstba » » 117 » 50 » 84 » 40 »		
Konstantiná » » 142 » 55 » 100 » 55 »		
Lyonba » » 122 » 55 » 94 » 55 »		



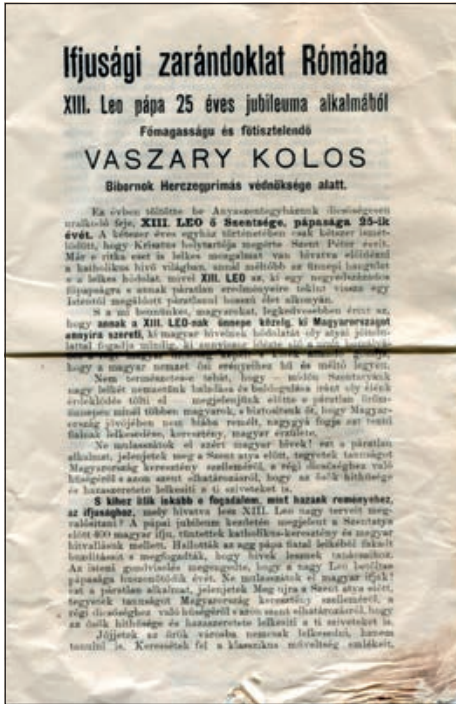




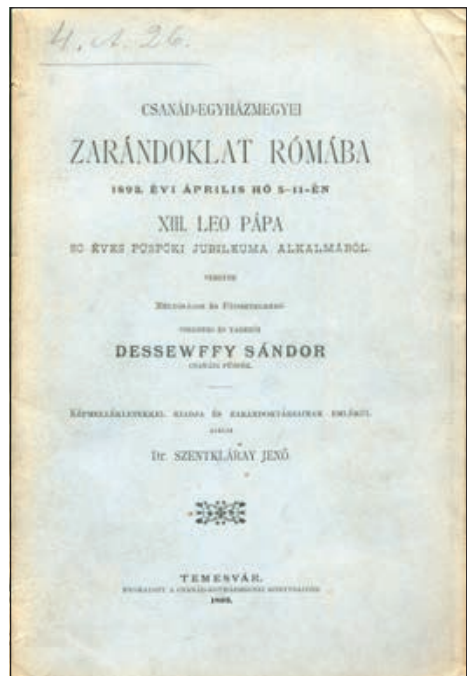
**Legrövidebb és legolcsóbb utazás  
 OLASZORSZÁGGBA**

Nizzába, Marsillába, Genova  
 és a visszat.

3. Római menetrend.



4. Ifjúsági zarándoklat Rómába, 1903.



5. Római zarándokút útikönyve, 1893.



6. Csánádi egyházmegyei zarándokok Rómában, 1893.